

Research Article

A Reflection on the Guardian Council's Interpretive Approach Through the Lens of Hermeneutical Theories

Rezvan Ziaie^{1*}, Asadollah Yavari²

1. PhD Student of Public Law, Department of Public and International Law, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Public and International Law, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Article history:

Received: 20/02/2024

Accepted: 16/05/2024

Abstract

The quest for meaning in various texts lies at the heart of hermeneutics, the study of interpretation. This pursuit of understanding transcends mere words, aiming to bridge the gap between a text and its intended audience across time, culture, and personal perspectives. Nowhere is a consistent and well-defined interpretive approach more crucial than in the legal realm, where the interpretation of foundational documents like constitutions carries significant weight. This paper examines the interpretive approach employed by the Guardian Council in Iran for interpreting the nation's constitution. By analyzing the Council's practices through the lens of hermeneutical theories, this work seeks to illuminate the strengths and weaknesses of their approach and suggest potential avenues for improvement.

The Iranian constitution, like its counterparts around the world, occupies a position of paramount importance within the legal hierarchy. It serves as the bedrock upon which all other laws are built, and its interpretation carries the weight of shaping the nation's legal landscape. A consistent and well-defined interpretive approach is therefore paramount to ensure clarity, fairness, and the upholding of the constitution's original intent.

Please cite this article as:

Ziaie, R., Yavari, A. (2025). A Reflection on the Guardian Council's Interpretive Approach Through the Lens of Hermeneutical Theories. *Journal of Legal Studies*, 16(4) 387-428.
<https://doi.org/10.22099/JLS.2024.49488.5118>

* Corresponding author:

E-mail address: ziaierezvan@gmail.com

Here, hermeneutics comes to the fore. By offering frameworks for understanding texts, hermeneutics provides valuable tools for navigating the complexities of constitutional interpretation. Different schools of hermeneutical thought, each with its own emphasis, offer diverse perspectives on how to approach the task of interpreting a text. Understanding these schools is crucial for evaluating the Guardian Council's interpretive practices. Traditionally, hermeneutics has been understood as operating within a triangular framework comprised of the author, the text, and the interpreter. The author-centered approach prioritizes the original intent of the text's creator. The text-centered approach focuses on the inherent meaning within the text itself, independent of the author's intentions. Finally, the interpreter-centered approach emphasizes the role of the interpreter's background, experiences, and biases in shaping their understanding of the text.

The Guardian Council, in its official pronouncements, declares its interpretive approach to be centered on the "intent of the legislator" (the constitution's framers). This suggests an adherence to the author-centered model of hermeneutics. However, the Council's methodology in practice reveals a more nuanced picture. One aspect of the Council's approach aligns with objectivist hermeneutics, a branch of the author-centered school. Objectivist hermeneutics emphasizes the importance of understanding the text within its historical context and the original intent of its creators. The Council's reliance on references to the law-making process demonstrates a partial commitment to this principle.

However, the Council's practices often deviate from a purely objectivist approach. In some instances, the Council resorts to literal interpretations, focusing solely on the plain meaning of the words in the constitution. While this approach can be useful for achieving clarity, it can also lead to rigidity and fail to capture the nuances of the text's meaning in its broader context.

More concerning are instances where the Council goes beyond literal interpretations. Such extra-literal interpretations, while potentially motivated by a desire to adapt the constitution to changing circumstances, can stray from the spirit of the document and the intent of its framers. This inconsistency in the Council's approach can generate confusion and inconsistencies in the legal system.

The Council's use of extra-literal interpretations, particularly when it deviates from the text's spirit and authorial intent, suggests a potential shift towards a fusion of meaning horizons. This concept, associated with philosophical hermeneutics, highlights the interaction between the interpreter's understanding and the meaning inherent within the text. While valuable in some contexts, a fusion approach can lead to interpretations

heavily influenced by the interpreter's own biases and agendas, potentially undermining the objectivity of the legal process.

Furthermore, the Council's interpretive pronouncements often lack clear justifications for their rulings. This opacity makes it difficult to discern a consistent interpretive approach and raises concerns about accountability. Without clear explanations of the rationale behind their interpretations, the Council risks accusations of arbitrariness and undermines public confidence in the legal system.

Despite aiming for the "intent of the legislator" and often employing elements of objectivist hermeneutics, the Guardian Council's approach falls short of fully embracing the strengths of this school. To achieve more consistent and well-founded interpretations, the Council could benefit from a more thorough application of objectivist hermeneutics.

One crucial element is the hermeneutical circle, a concept that emphasizes the cyclical nature of interpretation. The interpreter begins with a preliminary understanding of the text, which is then refined through a deeper analysis of its historical context, authorial intent, and the language used. This analysis, in turn, informs a more nuanced understanding of the text, leading back to a potential reinterpretation. By engaging in this iterative process, the Council can arrive at interpretations that are more grounded in the text's original meaning and historical context.

Another important aspect of objectivist hermeneutics is the consideration of both grammatical and technical (psychological) interpretations. Grammatical interpretation focuses on the literal meaning of the words within the text. Technical interpretation, on the other hand, delves deeper, considering the underlying social, political, and cultural context in which the text was created. By employing both methods, the Council can achieve a more holistic understanding of the constitution's intended meaning.

Furthermore, objectivist hermeneutics emphasizes the importance of attempting to reconstruct the author's perspective. This involves delving into the debates and discussions surrounding the constitution's creation to gain a deeper understanding of the framers' intentions and the reasoning behind specific clauses. By incorporating this element into their interpretive process, the Council can ensure their interpretations remain faithful to the spirit of the constitution.

By embracing the full framework of objectivist hermeneutics, the Guardian Council can navigate the space between "interpretive reality" and "interpretive truth." Interpretive reality refers to the initial understanding of the text based on the interpreter's background and current context. Interpretive truth, on the other hand, strives to arrive at an understanding that is as close as possible to the original meaning intended by the authors.

While the interpreter's perspective can never be entirely erased, a well-developed objectivist approach can minimize the influence of personal biases and agendas. By employing the hermeneutical circle, engaging in both grammatical and technical interpretations, and attempting to reconstruct the author's perspective, the Council can move closer to achieving interpretive truth. This, in turn, will lead to more consistent, well-founded, and ultimately, more meaningful interpretations of the Iranian constitution.

The interpretation of the Iranian constitution plays a critical role in shaping the nation's legal landscape. Examining the Guardian Council's interpretive approach through the lens of hermeneutics reveals both strengths and weaknesses. While the Council demonstrates a partial commitment to objectivist hermeneutics, inconsistencies and a lack of transparency remain areas for improvement. By embracing the full potential of objectivist hermeneutics, the Council can achieve a more robust and well-defined interpretive framework, ensuring that the Iranian constitution's meaning remains clear, consistent, and true to the original intent of its framers. This, in turn, will contribute to a more stable and predictable legal environment for all citizens of Iran.

Keywords: Hermeneutics, Interpretation, Understanding, Guardian Council, Constitution.

تأملی بر رویکرد تفسیری شورای نگهبان در پرتو نظریه‌های هرمنوتیک رضوان ضیائی^{۱*}، اسدالله یآوری^۲

۱. دانشجوی دکترای حقوق عمومی، گروه حقوق عمومی و بین الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
۲. استادیار حقوق عمومی، گروه حقوق عمومی و بین الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: 1403/02/27

تاریخ دریافت: 1402/12/01

اطلاعات مقاله

چکیده

هرمنوتیک همواره در پی گم‌شده‌ای است و آن جستجوی معناست؛ دانشی است که مقاصد مربوط به فهم، تفسیر، تأویل و برداشت را در رویارویی با متون مختلف دنبال می‌کند. با توجه به جامعیت رویکردهای تفسیری هرمنوتیک در دستیابی به «معنا»، هدف اصلی این نوشتار بررسی میزان تأثیرگذاری نحله‌های هرمنوتیک نسبت به تفسیر متن اساسی در رویه نهاد رسمی صاحب صلاحیت آن است. قانون اساسی به‌عنوان متن بنیادین نظام حقوقی هر کشور، مهم‌ترین جایگاه را در سلسله‌مراتب هنجارها خواهد داشت که ضرورت برخورد و برداشت محتاطانه با آن را تبیین می‌کند. در تحقیق حاضر، نظریه‌های هرمنوتیک در مواجهه با عمده‌ترین خوانش‌های تفسیری شورای نگهبان در خصوص برداشت از قانون اساسی مورد بررسی قرار گرفته است. رویکرد شورا چندان رویه ثابتی به دست نمی‌دهد و علیرغم اعلان رسمی بر وفاداری به متن، رویکردش همواره مابین سه عنصر تکوین‌بخش معنا در سیلان است. به نظر می‌رسد شورای نگهبان، جهت دستیابی به تفسیری مطلوب (در راستای نگرش متن محوری، مؤلف محوری و یا مفسر محوری)، نیازمند رعایت شرایط توصیفی آرای هرمنوتیک در پرتو تفسیر خواهد بود تا با کاربست آن در کنار مباحث الفاظ اصول فقه، از «واقعیت تفسیری» موجود به سمت «حقیقت تفسیری» از آفرینش معنا دست یابد.

واژگان کلیدی: هرمنوتیک، تفسیر، فهم، شورای نگهبان، قانون اساسی.

استناد به این مقاله:

ضیائی، رضوان و یآوری، اسدالله (۱۴۰۳). تأملی بر رویکرد تفسیری شورای نگهبان در پرتو نظریه‌های هرمنوتیک. *مجله مطالعات حقوقی*. ۱۶، (۴)، ۳۷۸-۴۲۸.

* نویسنده مسئول:

سرآغاز

هرمنوتیک به‌عنوان دانشی که مقاصد مربوط به فهم، درک، تفسیر، تأویل، تطابق و برداشت را در رویارویی با متون مختلف دنبال می‌کند، مطرح می‌شود. رسالت اصلی هرمنوتیک پر کردن فاصله میان گوینده و مخاطب است و اینکه چگونه با اختلاف‌زمانی، مکانی، شخصیتی و دیگر شرایط می‌تواند به فهم، برداشت و تفسیر بهتری از متن دست یابد. هرمنوتیک در جستجوی معنا، در میانه سه عنصر مؤلف، متن و مفسر در سیلان بوده تا درکی صحیح و متناسب با حقیقت از متن ارائه دهد. با شناخت مبانی هرمنوتیک و تسری آن به عالم حقوق باید سعی شود که ضابطه و قواعد این برداشت‌ها و تفسیرها تبیین شود.

در کشور ما قانون اساسی به‌عنوان منبعی مکتوب، مدون و مهم‌ترین منبع حقوق اساسی، دارای آن حد از ظرفیت است که موضوع دانش هرمنوتیک واقع شود. با این نگاه بنا بر آن است تا تأثیر این دانش را بر فهم بهتر حقوق اساسی ایران در نگاه و تفاسیر شورای نگهبان به‌عنوان نهاد صاحب صلاحیت در تفسیر قانون اساسی و نهاد تأییدکننده مصوبات مجلس در پرتو قانون اساسی - با برداشتی که از قانون اساسی دارد - بررسی شود. درواقع اصول و ضوابط هرمنوتیک نگاه و تفسیر شورای نگهبان و برداشت‌های آن از این دو رکن اصلی، مورد بررسی و مذاقه قرار گیرد.

در مورد هرمنوتیک و تفاسیر شورای نگهبان تألیفات متعددی به فارسی وجود دارد که در این بین می‌توان از کتبی مانند مبانی فلسفی تفسیر حقوقی از حسن جعفری تبار (1383)، مبانی فلسفی تفسیر قانون از شهرام کیوان فر (1395)، رساله دکتری فرهنگ فقیه لاریجانی با عنوان هرمنوتیک حقوقی عینیت‌گرا و نظریه تفسیر قانون اساسی (1392) نام برد؛ اما این مقاله با ساختاری متفاوت و با ذکر مصادیق متعدد به تفصیل رویکرد تفسیری شورا را مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد.

رویکرد روش‌شناختی این مقاله مبتنی بر روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی است. در این نوشتار سعی می‌شود تبیینی از دانش هرمنوتیک

ارائه شود و شاخه‌های مختلف هرمنوتیک معرفی شود؛ تأثیراتی که این شاخه‌ها می‌توانند در فهم بهتر متن اساسی ارائه دهند بررسی شوند و نسبت‌سنجی میان رویکردهای هرمنوتیک و رویه عملی و اظهارات رسمی شورای نگهبان به عمل آید. مشخص شود قواعدی که نحله‌های هرمنوتیک (عام، فلسفی، عینی‌گرایی) با نگاه مؤلف محور، مفسر محور و متن محور ارائه می‌دهند، در مقایسه با روند تفسیری شورای نگهبان که اساسی‌ترین روش برداشتش از متن، مباحث اصول فقه است، چگونه خواهد بود؟ از این‌رو در قسمت دوم مقاله، آیین و رویکرد تفسیری شورای نگهبان و مصادیق آن ضمن تفاسیر صریح و ضمنی شورا به تفصیل بیان خواهد شد. اگرچه باید اذعان کرد که برای قضاوت دقیق در این باب، ضرورت در دسترس بودن مشروح مذاکرات این شورا، امری لازم بوده که این امر همواره نقصانی در تتبع آرای شورا برای محققین است.

1. چیستی هرمنوتیک

هرمنوتیک محصول و نتیجه منطقی فرآیند حرکت فکری کاروان عقل و اندیشه بشر از حوزه ادبیات و هنر به حوزه دین و فلسفه است که تسری آن به سایر شاخه‌های علوم انسانی در حال گسترش است (Pourhasan, 2005: 13).

از نظر لغوی این واژه منشأ در زبان یونانی دارد و از فعل هرمنوئین «Hermeneueen» به معنای تأویل، فهم، تفسیر و تبیین مشتق شده است؛ اما از منظر مفهومی و اصطلاحی، در طول تاریخ نه‌چندان طولانی هرمنوتیک، تعریف‌های متنوعی از آن ارائه شده که هر یک به‌نوبه خود معرف و نشان‌دهنده دیدگاهی خاص در باب اهداف و وظایف این شاخه معرفتی است. آغازگاه تعدد رویکردی در باب این حوزه معرفتی را شاید بتوان در همین تفاوت نگرشی در باب چیستی و شناسایی مفهومی آن دانست. مارتین کلاونیوس، هرمنوتیک را هنر دستیابی به فهم کامل و تام عبارات گفتاری و شنیداری می‌پندارد که نقشی شبیه منطق در رفع ابهام مفهومی از متن را عهده‌دار است (Vaezi 2001: 20). «وت ولف» با نگاه غایت‌گرایانه، آن را علم درک

اندیشه‌های گفتاری و نوشتاری خالق اثر مطابق آنچه می‌اندیشیده، می‌داند (2002:34). با گذار از تعاریف اولیه دوران مدرن از این مفهوم، به بحث ضرورت میدان‌های ظهور این دانش می‌رسیم که اولین چارچوب‌بندی از شکل‌گیری نظریه‌ای، جهت ساماندهی باورهای همدل در ذیل یک رویکرد و خوانش رسالتی از آن می‌رسیم. نخستین دوره، متدلوزیک‌ها هستند که وارثان اولیه بازتعریف نوین از دانش هرمنوتیک در قالب «هرمنوتیک متن» بوده‌اند؛ «شلایرماخر»، اصل را بر سوء فهم گذاشته و آن را مجموعه قواعدی روشمند جهت دوری از سوءفهم می‌داند و بدین‌گونه کارکرد آن را در حوزه متن می‌بیند (Pannenberg, 1967:129). ویلهلم دیلتای هرمنوتیک را دانش عهده‌دار ارائه روش در علوم انسانی دانسته که هدفش ارتقا و هم‌سنج کردن آن با علوم تجربی است (Vaezi, 2001: 30).

دیگر هرمنوتیست‌های متأخر، به عالم «پدیدارشناسی فهم وجودی» و «نظام‌های تأویل» گرایش پیدا می‌کنند. آغازگر این روند «هایدگر» است که هرمنوتیک را در ساحت وجود‌شناسی به کار می‌گیرد و شأن آن را تأمل در باب بنیان‌های هستی‌شناسی فهم و تبیین وجودی آن دانست (Palmer, 2007:41). این رویکرد مفهومی با گادامر و پل ریکور تبیین می‌شود و آن را به فلسفه «وصف کردن ماهیت فهم» تنقیح می‌کنند. شاید تعریف ریکور بهترین تعریف باشد که آن را «نظریه علم فهم در جریان روابطش با تفسیر متون» می‌داند (Mousavi, 2007:144).

اما با تمام این تعاریف باید گفت هرمنوتیک نه به معنای «تفسیر» و نه به معنای «تأویل» است؛ بلکه هر کدام تحت نظریه «هرمنوتیک» در جستجوی معنا هستند. واژه دیگری که بایسته توضیح است و معادل دقیق آن را در فارسی نداریم، واژه «interpretation» است که بیان محصول تفسیر است و با تفسیر متفاوت است و تفسیری

دوباره از فرآورده فرآیند تفسیر است و هندسه معنایی خود را دارد¹؛ بنابراین باید اذعان کرد که برای هرمنوتیک نیز در فارسی معادلی نیست و اینکه نام کتاب یا اثری هرمنوتیک گذاشته می‌شود به سبب اخلاق علمی است که ایجاب می‌کند وضعیت واژه حفظ شود تا مخاطب آن گمراه نشود. مسامحتاً شاید بتوان «فهم» را که در لغت عرب به معنای «شناختن» یا «تعقل» آمده است (احسن الحدیث، 1392) و در زبان فارسی واژه «دانستن» را معادل هرمنوتیک فرض کرد (قرشی، 1371: 205). شاید بهتر آن باشد که هرمنوتیک را شامل «نظریه‌های فهم» بدانیم که در پرتو آن به تفسیر و بیان تفسیر می‌رسیم.

1-1. هرمنوتیک و مواجهه با متن

هرمنوتیک، تقریباً همیشه میدان کشمکش میان دو نظر بوده است: در یک سو اینکه «مفسر باید به فرمان متن گردن نهد» و در سوی دیگر اینکه «معنای متن، حاصل ابتکار و خلاقیت مفسر است». به بیان دیگر در مطالعه مکاتب هرمنوتیک پرسش اصلی این است که آیا معنا از متن ناشی می‌شود یا از دریافت آن؟ (Keyvanfar, 2016: 13). بدین ترتیب وجود اثری همچون «متن» و ضرورت خوانش و فهم آن را باید پیش درآمد زایش دانش هرمنوتیک دانست. متن می‌تواند گونه‌های متفاوتی داشته باشد و همیشه ساده و واضح در فهم آدمی نخواهد بود. بنابراین نباید به مثابه موضوعی تعریف شده همواره به آن نگرست. متن می‌تواند از خود کشف حجاب کند و در ورای ظاهر عام فهم و همه‌گیر خود، حقیقتی خاص فهم و مبهم را نشان دهد. از این رو علمای دانش هرمنوتیک با متن به عنوان اصل و اساس کار خود در این دانش مواجه هستند. به باور ریکور در آغاز، از راه نوشتار، متن جدای از صاحب متن، واجد هستی می‌شود و حتی در دوره‌هایی بسیار پس از مؤلف

1. مطلبی با عنوان «هرمنوتیک، تفسیر یا تأویل؟» در تلخیص و معرفی کتاب هرمنوتیک کتاب و سنت اثر محمد

به حیات ادامه می‌دهد (Ricoeur, 1994:22-24). از این‌رو، متن خود را از بندهای تاریخ پدید آمدنش می‌رهاند و بیش از رخداد گفتار، زندگی دارد.

متون اساساً دو دسته دانسته‌اند؛ نخست متونی که پیامی خاص را از طریق زبانی روشن و بی‌ابهام و با صراحت ارائه می‌کنند و در آن دریافت معنا بی‌هیچ اندیشه هرمنوتیک ممکن می‌شود. این نوع را «متون علمی و نثر علمی» نام نهاده است؛ اما متون دیگری وجود دارند که در طیف مقابل دسته نخست‌اند. معنای دریافت پیچیده زبانی متن، آن‌چنان پنهان و مکتوم است که کشف آن جز از طریق دانش هرمنوتیک با کنش تأویل میسر نمی‌شود. ابهام و پیچیدگی زبان در این متون، نه کاستی، بلکه قوت و امتیاز محسوب شده و سبب آفرینش و زایش اندیشه می‌شوند، لیکن در متون دسته نخست، هیچ نوعی از آفرینندگی ضرورتی ندارد (Pourhasan, 2005: 137-138). لذا آنگاه که متن پیچیده و مبهم می‌شود با دو رویکرد در قبال آن مواجه هستیم؛ گروهی بر فعال و ناطق بودن متن و گروهی دیگر بر ساکت و منفعل بودن متن تأکید دارند.¹ بنا بر انگاره اول، متون دو قسم‌اند: نخست متون مقدس و کتاب‌های آسمانی که وظیفه خواننده و مفسر در این متون صرفاً محدود به کشف معناهای موجود و پنهان متن است و دیگر متون زمینی و نوشتارهای غیر قدسی که مفسر می‌تواند خود نیز به ساختن معناهای تازه پردازد و پلورالسیم فهم و تأویل در این متون، خالی از ایراد خواهد بود (1991:149). در متون زمینی، دیالکتیک میان متن و مفسر و در غایت «پلورالیسیم معنایی متن» اتفاقی دور از ذهن نخواهد بود، اگرچه به‌زعم گادامر و هایدگر باید تلاش کرد تا مقصود متن را دریافت کرد. اینان معتقد به دیالوگ با متن هستند، با این پیش‌شرط که در این دیالکتیک مفسر تلاش کند تا گفته‌های متن را دریابد، زیرا متن را زنده و

1. نظریه صامت و خاموش بودن متن، توسط برخی روشنفکران دینی، خاصه صاحب اثر قبض و بسط تئوریک شریعت، مورد توجه قرار گرفته است. وی لازمه نظریه صامت را عصری انگاشتن فهم از متن شریعت می‌داند بر این باور است که فهم و معرفت در هر عصری هندسه‌ای دارد و فهم دینی هم همیشه عصری است و هر فهمی را گونه‌ای از حقیقت می‌داند. نگ: سروش، 1370.

سخنگو می‌پندارند اما در انگاره ساکت بودن متن، فقدان نگرش دیالکتیک در متن محل تأمل خواهد بود.

2. نظریه‌های هرمنوتیک

تاکنون تقسیم‌بندی‌های متعددی از دانش هرمنوتیک به‌عمل آمده که در هر کدام مبانی متفاوتی در چارچوب‌بندی موردنظر دخالت دارند. برخی به تقسیم‌بندی‌های با توجه به ادوار پیدایش به کلاسیک، مدرن و معاصر باور دارند. برخی دیگر با نگرش گذار از معرفت‌شناسی به هستی‌شناسی، هرمنوتیک روش‌شناسانه¹ و معرفت‌شناسانه² را بنا می‌گذارند. به نظر می‌رسد با بسط و دقت در تقسیم‌بندی اخیر بتوان دسته‌بندی جامع‌تری از آن ارائه کرد که در این تقسیمات هم دوره‌های تاریخی و پیدایشی را می‌توان لحاظ کرد و هم رویکرد ماهیتی آن. لذا آنچه در پی می‌آید تقسیم‌بندی خواهد بود که در گام اول بر مبنای دوره پیدایش به سه دوره عام، فلسفی و عینی‌گرایی تقسیم می‌شوند. ذکر این نکته لازم است که در این نگرش، دسته‌بندی دوران مدرن ملاک قرار خواهد گرفت، زیرا پیش از آن، این دانش چندان منقح و دارای سازوکار مناسب مورد اشاره نبوده است.

2-1. هرمنوتیک کلاسیک (عام)

این نحله از هرمنوتیک با شلایرماخر³ و ویلهلم دیلتای⁴، متفکران آلمانی باعث تحول و نگرشی نو در تفسیر متون دینی شد. تا پیش‌ازین فرآیند فهم متن امری طبیعی بود که در پرتو دانستن زبان و قواعد دستوری حاصل می‌آمد؛ اما شلایرماخر بدفهمی را یک

---

1. Methodological
2. Ontological
3. F.D.E.Schleiermacher
4. Vilhelm Dilthey

اصل گرفت و ضرورت هرمنوتیک را در تمام مراحل فهم لازم دانست (Grondin, 1995:64) شلایرماخر، تفسیر دستوری و نحوی مبتنی بر قواعد زبانی را به دلیل ابهام، برای رسیدن به مقصود گوینده کافی ندانست و در کنار آن ضرورت تفسیر روان‌شناختی و فنی را مطرح ساخت. او ضمن طرح دو عنصر دستوری بررسی مطالعه زمینه عام تاریخی و اجتماعی تعبیری که در آن واقع شده‌اند و همچنین عنصر روان‌شناختی برای درک شخصیت مؤلف، اساس هرمنوتیک خویش را بر عنصر دوم (عنصر روان‌شناختی) قرار می‌دهد. او می‌خواست آن چیزی را بازتجربه کند که مؤلف تجربه کرده بود و آن گفته را جدا از مؤلف آن نمی‌دید. بنابراین غایت علم هرمنوتیک در نظر او بازسازی تجربه ذهنی مؤلف متن است (Palmer, 2007:97-98). او بر آن است تا به قصد مؤلف از آفرینش متن دست یابد و باورمند معنای اصیل و کانونی برای متن است. شلایرماخر در آموزه فهم قصد مؤلف و معنای کانونی قائل به «دور هرمنوتیک»¹ است. شناخت ساحت فکری و فرهنگی مؤلف، مقدمه شناخت قصد و نیت اوست (Pourhasan, 2005: 224-227).

دیلتای با یک گام جلوتر از شلایرماخر مدعی است که تفسیر احیای مجدد تجربه مؤلف است. او با توسعه تعبیر از قلمرو زبان به پدیده‌های فرهنگی چون نقاشی، طراحی و قطعه موسیقی همه این‌ها را تعبیری از تجربه و موارد مناسبی برای تفسیر تلقی کرد که از طریق هرمنوتیک، دوباره تجربه درک می‌شود. تصور مهم دیلتای از تجدید تجربه، ناظر به دیدگاه «تاریخ گروی»² او در هرمنوتیک است (Grondin, 1995:)

1. اصل «دور هرمنوتیکی» بدین معناست که فهم اساساً عملی ارجاعی است. یعنی اینکه معنای هر کلمه در رجوع به کل جمله فهمیده می‌شود و متقابلاً معنای کل جمله نیز وابسته به معنای تک تک کلمات است.
2. تاریخ گروی که از آن به نسبی‌گرایی نیز تعبیر می‌شود، معتقد بود هر پدیده خاصی را باید در درون زمینه عصر خود مفهوم بندی و درک کرد. بنابراین نمی‌توان با بهره‌گیری از موقعیت‌ها و معیارهای این عصر به فهم و درک پدیده‌های دیگر اعصار دست یافت.

(76-77). دیلتای فهم انسان‌ها را به معنای فهم کلام فرهنگی آن‌ها می‌داند و فهمی را همدلانه می‌انگاشت که متضمن فرافکنی خود در ذهن دیگری (آفریننده اثر) کلام فرهنگی یا «ذهن عینی» است (Nietzsche, 2002, 11).

2-2. هرمنوتیک فلسفی

در این دوره با گذاری از معرفت‌شناسی به هستی‌شناسی روبرو می‌شویم. درحالی‌که در آثار دیلتای، مسئله هرمنوتیک در پیوند با شناخت قرار دارد، در دیدگاه هایدگر¹ در پیوند با وجود یا هستی² عینیت می‌یابد. مسائل مربوط به «درک» و تفسیر، زمانی رخ می‌کنند که درصدد آشکار ساختن ویژگی‌های بنیادین «جهان هستی» خود باشیم. این ویژگی درک³ به زبان هستی‌شناسی⁴ همان چیزی است که دیلتای آن را دور هرمنوتیک نامیده بود (Nozari, 2001: 190). بنا بر نظر هایدگر، آغاز فهم و تفسیر از مفسر است و به مفسر ختم می‌شود. بیان این حکم که مفسر نباید از گفته‌های مطرح در متن فراتر رود صورتی از خام‌اندیشی و نشانه غفلت از ماهیت و کیفیت فهم است. مفسر با تاریخ‌مندی و افق خاص خود به تفسیر می‌پردازد بنابراین هرگز «فهم نهایی» وجود ندارد (Keyvanfar, 2016: 43, 47).

گادامر⁵ فیلسوف آلمانی راه هایدگر را در سطحی فراتر ادامه می‌دهد و ادعا دارد که هرمنوتیک فلسفی روش تازه‌ای را در فهم ارائه نمی‌دهد بلکه شرایط همراه با هرگونه فهمی را تبیین می‌کند (Grondin, 1995: 128). درواقع سیر تحولات هرمنوتیک از

1. Martin Heidegger

2. Being

3. هایدگر بر این باور است که هرگونه درکی متضمن نوعی درک قبلی است که بر وحدت ازلی ذهن و عین یا

موضوع و محمول گواهی می‌دهد...

4. OnTology

5. Gadamer Hans –Georg

متدولوژیک به آنتولوژیک و نیز نقدهای فلسفی افرادی چون کانت و نیچه و هایدگر در تکوین اندیشه گادامر نقش مهمی داشته‌اند.

فهم در هرمنوتیک فلسفی گادامر، دربردارنده ویژگی‌هایی چون اثرپذیری از تاریخ، سنت، پیش‌داوری‌های ذهنی مفسر، دیالکتیک و مبتنی بر پرسش و پاسخ است. گادامر بر آن است که پدیده هرمنوتیک افزون بر آنکه مبتنی بر گفت‌وگو و دیالکتیک است، از ساختار پرسش و پاسخ نیز تبعیت می‌کند؛ یعنی منطق حاکم بر این گفت‌وگو، منطق پرسش و پاسخ است، چنانکه در هرمنوتیک وی هیچ فهمی عاری از پیش‌داوری نیست.¹ گادامر تأکید دارد که فهم، دائم متأثر از افق معنایی و موقعیت هرمنوتیک مفسر است و به دلیل آنکه افق معنایی متأثر از تاریخ است، در نتیجه فهم دائماً تاریخی است. وی با توجه دخالت دوسویه مفسر و متن، فهم را حاصل «امتزاج افق معنایی» آن دو می‌داند. او دریچه‌ای به دور هرمنوتیکی نیز می‌گشاید، بدین معنا که فهم از مفسر آغاز می‌شود؛ یعنی پیش از آنکه متن یا اثر هنری را به مفسر القا کنند، این مفسر است که باب فهم را می‌گشاید و معنایی را به سوی موضوع پیش می‌افکند.

2-3. هرمنوتیک عینی‌گرایی

این گرایش از هرمنوتیک به لحاظ زمانی متأخر از هرمنوتیک فلسفی است و نوعی انتقاد و طغیان علیه سیالیت و نسبی‌گرایی حادث بر متن توسط آن‌هاست و به لحاظ محتوایی با هرمنوتیک رمانتیک (عام) قرابت معیار دارد. عینی‌گرایی در مقابل نسبی‌گرایی مطرح است و تمام اشکال آن همراه با مبنا‌گرایی است. این دیدگاه در نقد به آرای نسبی‌گرایی مورد توجه قرار گرفته است و به چارچوبی ثابت و غیر سیال در تعیین امور مهم معتقد هستند، درحالی‌که نسبی‌گرایی با تغییر و تکرر درآمیخته است و با

1. البته او پیش‌داوری درست و پیش‌داوری نادرست را تفکیک می‌کند؛ اولی را منشأ فهم و دومی را موجب بدفهمی می‌داند، هر چند معیار روشنی برای بازشناسی این دو ارائه نمی‌دهد.

ثبات میانه‌ای ندارد.¹ املیو بتی² حقوقدان ایتالیایی و هرش³ متفکر آمریکایی بنیان‌گذاران این نحله هرمنوتیک به حساب می‌آیند. آن‌ها معتقدند که علم هرمنوتیک، معیار فهم درست از نادرستِ برابری و نابرابریِ برداشت خواننده با آن معنی و مقصود است و رسالت مفسر را درک صحیح از قصد مؤلف - نه ذهنیت و خواست خویش، که با اثر و محتوای آن امتزاج پیدا میکند - می‌داند (Mahdavi Kani, 2004: 141).

بتی معتقد است از آنجایی که هدف تأویل، فهم آن چیزی است که شخص دیگری آن را انجام داده یا اندیشیده یا نوشته است، نه آنچه ما انجام داده‌ایم، اندیشیده‌ایم یا نوشته‌ایم، بنابراین اساساً آن را «عینیت‌یافتگی ذهنی غیر از ذهن ما» می‌داند. هرمنوتیست‌های این شاخه، فرآیند هرمنوتیک تفسیر را پیمودن مسیر آفرینش اثر می‌دانند؛ با این تفاوت که در اینجا عکس مسیر پیدایی اثر پیموده می‌شود. در آفرینش اثر، ذهنیت و مقاصد صاحب اثر نقطه آغازین فرآیند خلق اثر است اما در فرآیند هرمنوتیک تفسیر، نقطه پایانی، رسیدن به آن ذهنیت و مقاصد است، زیرا مفسر بر آن است که از تفسیر اثر به فهم ذهنیتی برسد که سبب خلق آن شده است و دنیای معنایی متبلور در سیمای اثر را بازآفرینی کند (Vaezi, 2001: 445-448)؛ بنابراین، این نگرش علاوه بر مؤلفه‌های خودبسنده، شاخصه‌های هرمنوتیک کلاسیک را نیز به همراه داشته و هرمنوتیک روشی را به حداعلای خود می‌رساند. برجستگی مؤلفه‌هایی چون بازتولید ذهنی اثر به شیوه عکس، اصل تخصص مفسر، تمامیت یا سازگاری معنا و عدم استقلال معنایی لفظ بدون مؤلف، مهم‌ترین عناصر این نگاه به هرمنوتیک است.

در تحلیلی کلی می‌توان گفت در فرآیند هرمنوتیک گم‌شده‌ای به نام «معنا»، مورد جستجو است که در میانه سه عنصر «مفسر»، «مؤلف» و «متن» در سیلان است. گاه بنا بر

1. هرمنوتیست‌های کلاسیک به ثبات میدان می‌دهند و باور دارند که نباید برداشت‌ها به لحاظ افراد و ازمه متعدد باشند، زیرا اگر این برداشت‌ها با معنای مورد نظر مؤلف وحدت داشته باشند مورد پذیرش واقع می‌شوند.

2. Emilio Betti

3. Eric Donald Hirsch

نگرش‌ها، رویکردها، پیش‌فرض‌ها و تاریخ‌مندی‌های فهم و... به یکی از این سه نزدیک و یا دور می‌شود. تردیدی نیست که معنا همواره استقلال دارد و شیوه‌های تفسیری ابزار کشف بهتر آن می‌توانند باشند و شیوه‌های مذکور مقدمه و در خدمت فهم و آفرینش معنا قرار می‌گیرند. شاید از باب تقریب به ذهن، بتوان هرمنوتیک روشی (عام و عینی‌گرایی) را از جنس «حقیقت»¹ و هرمنوتیک فلسفی را از جنس «واقعیت»² دانست؛ بنابراین فهمی که در هرمنوتیک فلسفی مورد اشاره است در هر صورت اتفاق می‌افتد که باید با کاربری ابزار هرمنوتیک روشی، این اتفاق را مقرون‌تر به صحت کرد.

3. بررسی رویه تفسیری شورای نگهبان

مطابق اصل 98 قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تفسیر قانون اساسی بر عهده شورای نگهبان قرار دارد. در همین راستا شورا در پاسخ به استعلام رئیس‌جمهور در باب اینکه با لحاظ اصول 73 و 98 قانون اساسی، آیا امکان دارد با قوانین تفسیری حقوق و شرایطی را طبق قوانین اولیه برای اشخاص ایجاد کرد؟ پاسخی می‌دهد که تا حدودی مشی شورا را در تفسیر بیان می‌دارد؛

«1- مقصود از تفسیر بیان مراد مقنن است بنابراین تزییق و توسعه قانون در مواردی که رفع ابهام نیست تفسیر تلقی نمی‌شود. 2- تفسیر از زمان بیان مراد مقنن در کلیه موارد لازم‌الاجراست. بنابراین در مواردی که مربوط به گذشته است و مجریان برداشت

1. «حقیقت» آن چیزی که باید و به صلاح است که واقعیت پیدا کند و تأثیرگذار شود. به‌عنوان مثال گزاره‌های؛ «قوانین را باید محترم شمرد» و «حکومت باید امنیت و رفاه مردم را تأمین کند» از این جنس هستند و از آنجاکه هرمنوتیک روشی در پی ارائه روش برای فهم مطلوب معناست، تناظر با حقیقت می‌یابد.

2. «واقعیت»، اتفاقی است که افتاده یا می‌افتد، بدون اینکه باید و نباید آن مدنظر باشد. اعمالی چون قانون‌شکنی، سرقت و تصادف اتومبیل نمونه‌ای از آن است که باید و نبایدها، در سلسله‌مراتب قبل و بعد آن قرار می‌گیرند.

دیگری از قانون داشته‌اند و آن را به مرحله اجرا گذاشته‌اند تفسیر قانون به موارد مختومه مذکور تسری نمی‌یابد.¹

اگر بخواهیم در میان انواع مختلف مکاتبی که برای تفسیر قانون در پژوهش‌های مختلف و کتب حقوق اساسی مورد بحث قرار می‌گیرد، بررسی کنیم این اعتقاد شورا باید در زمره مکتب تفسیر لفظی از طریق رسیدن به قصد مقنن بدانیم. از لحاظ تئوریک، شورای نگهبان این عقیده را پذیرفته و مراد خود را از تفسیر بیان کرده است. این اعتقاد شورا نشئت گرفته از ساختار فقهی - مذهبی آن است.² پس از مشخص شدن مقصود شورا از تفسیر بررسی شیوه رسیدن به این مقصود است که در دو نگاه محل تأمل است، نخست توجه به این که شورای نگهبان در تفاسیر خود متأثر از روش‌های اصول فقه است؛³ دوم، این دیدگاه که برگرفته از ماده 224 قانون مدنی است و برخی از حقوق‌دانان از آن پیروی می‌کنند، معنا را از طریق عرف قابل دریافت می‌دانند.⁴ بر اساس هر دو رویکرد مذکور، الفاظ دارای معانی از پیش موجود هستند که یکبار و برای همیشه متعین شده است. در حقیقت مفسر طبق رویکرد نخست باید مراد گوینده و یا نویسنده را «آن‌گونه که بوده است» و طبق رویکرد دوم، مدلول عرفی الفاظ را «آن‌گونه که هست»، کشف کند. به این ترتیب، رویکرد تفسیری شورای نگهبان تحت تأثیر آموزه‌های اصول فقه را می‌توان بر دوپایه استوار دانست: 1. وجود معنای ثابت و از

1. نظریه تفسیری شورای نگهبان به شماره 76/21/583 مورخه 76/3/7

2. در تفسیر متون مقدس دینی رسیدن به قصد شارع (نیت مؤلف) هدف اصلی امر تفسیر است و در قسمت الفاظ، مباحث اصول فقه تلاش بر این است که با به کارگیری اصول لفظی و دریافت معانی از طریق آن بتوان به مقصود شارع دست یافت.

3. می‌توان گفت، مباحث اصول فقه معرف آن است که از طریق به کارگیری الفاظ و دلالت آن‌ها و اصول آن می‌توان به معنای مورد نظر از تفسیر که همان قصد مقنن است پی برد.

4. البته این دیدگاه نیز متأثر از فقه است، زیرا این دیدگاه در قانون مدنی آمده و این قانون نیز بر آموزه‌های فقهی منطبق است.

پیش موجود برای الفاظ؛ 2. لزوم کشف معنای الفاظ توسط خواننده‌های بی طرف (Aghaee Touq, 2007:48-49).

3-1. آیین تفسیر شورای نگهبان

نیاز به تفسیر را ممکن است هر شخص حقیقی یا حقوقی احساس کند و در پی استفسار از نهاد صاحب صلاحیت جهت روشن کردن مطلب باشد؛ اما شورای نگهبان با توجه به ضرورت‌ها و اقتضائات خاص خود در آیین‌نامه داخلی، شخصیت‌های حقوقی خاصی را برای این امر مجاز دانسته است.¹ تشخیص ضرورت تفسیر نیز بر عهده شورای نگهبان گذاشته شده است.² پس از این‌که استفساریه‌ای به شورای نگهبان رسید و شورای نگهبان نیز ضرورت تفسیر را احراز کرد، در این صورت به تفسیر اقدام می‌کند. همان‌طور که در آیین‌نامه داخلی شورا آمده است، در موارد عادی «جلسات شورای نگهبان با حضور 7 نفر از اعضا، رسمی است»، ولی در مورد جلسات تفسیر، مطلب به گونه دیگری است. در ماده 15 آیین‌نامه در این خصوص چنین آمده است: «جلسات شورای نگهبان برای تفسیر قانون اساسی با حضور حداقل 9 نفر از اعضا رسمیت می‌یابد، ولی اخذ رأی جز در صورت حصول رأی لازم با حضور بقیه اعضا خواهد بود». این ترتیب ویژه، به دلیل اهمیت تفسیر است که برای آن حدنصاب بالاتری از آرا را در اصل 98 قانون اساسی لحاظ کرده است. بنابراین، اگر در جلسات مربوط به تفسیر، تعداد کل اعضای حاضر نه نفر (سه‌چهارم) باشند، در این صورت تفسیر باید به اتفاق کل آرا صورت گیرد و اکثریت آرا کافی نیست؛ بنابراین انواع تفاسیر شورا در گردونه این آیین، اشکال متفاوتی خواهد داشت؛ بی‌تردید تفاسیر صریح،

1. ماده 18 آیین‌نامه داخلی شورای نگهبان (مصوب 1379): «تفسیر اصول قانون اساسی با ارجاع مقام معظم رهبری و یا با درخواست رئیس‌جمهور، رئیس مجلس شورای اسلامی و رئیس قوه قضاییه و یا یکی از اعضای شورای نگهبان صورت می‌گیرد».

2. ماده 22 آیین‌نامه: «تشخیص اینکه مورد سؤال از مصادیق تفسیر است با اکثریت شورای نگهبان است».

ضمنی، تبعی و مستقل، ضمن دارا بودن رویکردها و حالات، متفاوت خواهند بود. تفاسیر صریح و مستقل در قالب نظریات تفسیری نمود می‌یابند که لازم‌الاجرا محسوب شده و در حکم قانون اساسی قلمداد می‌شوند آن‌هم به شرط عدم تصریح شورا به مشورتی بودن آن‌ها.¹ اما تفاسیر ضمنی و تبعی که قطعاً کم‌نقش‌تر از تفاسیر پیش‌گفته نیستند در آیین تفسیر مورد توجه قرار نگرفته‌اند. اگرچه در فرآیند فهم و استنباط تطبیق مغایرت‌ها و عدم مغایرت‌ها، حضور پررنگی دارند که در صورت در دسترس بودن مشروح مذاکرات محل مطالعه جدی در رویکرد تفسیری شورا خواهد بود و اساساً رویکرد مسلم شورا در این تفاسیر محرزتر خواهد بود. در کنار گونه‌های بیان‌شده، نظریات مشورتی نیز تا حدودی می‌توانند کارگشای این امر باشند، اگرچه این نظریات ضمانت اجرا را به همراه ندارند.²

2-3. رویکرد تفسیری شورای نگهبان

گرچه نمی‌توان شورای نگهبان را به معنای دقیق کلمه دادرس اساسی (نظیر دادگاه‌های قانون اساسی) برشمرد اما به هر شکل عملکرد این نهاد نوعی قضاوت اساسی محسوب می‌شود و آرا و نظرات صادره این شورا و شیوه تفسیری به کار گرفته شده توسط این نهاد می‌تواند نوعی رویه در حقوق اساسی ایجاد کند؛ مانند رویه قضایی که در کشورهای کاملاً مطرح می‌شود؛ به شرط آنکه از نوعی ثبات رویه‌ای در آرای خود برخوردار باشد و ملاک صدور آرا با توجه به عدم محدودیت و گستردگی اختیارات تفسیری، مبتنی بر اصول و ضابطه باشد، زیرا شورای نگهبان از رویه مشخصی پیروی نکرده و شیوه‌های تفسیری متعددی را به کار بسته است. بهر حال به نظر می‌رسد پایبندی شورا بیشتر بر

1. نظر 1369/10/6-1158 شورای نگهبان در پاسخ به نامه شماره 7-5327 مورخ 1369/8/29 اداره حقوقی دادگستری جمهوری اسلامی ایران به نقل از: وکیل، 1387.

2. نظریات مشورتی، «نظری است که نظردهنده که طرف استشاره واقع می‌شود، مستند به قوانین به مستشیر می‌دهد؛ مستشیر اگر مرجع دولتی باشد الزام به عمل کردن به آن نظر را ندارد». نک: جعفری لنگرودی، 1378.

تفاسیر متن‌گرا یا فرمالیستی بوده و اتخاذ رویکردهای فرامتنی و غایت‌گرایانه کمتر مورد توجه بوده است. (Yavari, Moradi Berlian and Mehraram, 2017:122). در اینجا به جهت شناخت و استنباط رویکرد تفسیری این نهاد حقوقی، تعدادی از آرای آن بر اساس روش‌های تفسیری به کار گرفته شده، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

3-2-1. تفاسیر صریح (مصادیق استفسار از شورای نگهبان)

از آنجاکه نظرات تفسیری شورا از طریق استفسار مقام‌های صالح، به‌طور صریح از اصلی از اصول قانون اساسی به عمل می‌آید، پاسخ تفسیری ارائه شده به‌طور صریح و شفاف در بردارنده نظر این شورا در مورد اصول مورد تفسیر قرار گرفته است و از این نوع تفسیر بهتر می‌توان مراد شورا را دریافت. شورای نگهبان در ارائه این نوع از نظرات تفسیری، بیشتر خود را مقید به متن قانون اساسی دانسته است، زیرا تفسیری که به‌طور صریح از شورای نگهبان درخواست می‌شود، قاعداً بیشتر مورد توجه سایر نهادها، مقام‌ها و... قرار می‌گیرد. اگرچه آرای مختلفی نیز در این حوزه موجود است که از چارچوب و واژگان متن قانون فراتر رفته است.

اول - تفاسیر لفظی (تفاسیر پای بند به متن قانون اساسی)

- تفاسیر لفظی موافق با روح قانون اساسی

یکی از تفاسیری که به‌طور کامل متوجه دقایق ادبی و دستوری است تفسیر اصل 164 قانون اساسی است که رئیس وقت قوه قضائیه در پرسشی از شورای نگهبان می‌خواهد تا مورد استثنا و مستثنا منه در این اصل اظهار نظر کرد و ابهام موجود در اصل مزبور را برطرف سازد.¹ ابهام این بود که استثناء مطروحه در اصل ناظر به تغییر سمت و محل خدمت قضات است یا انفصال آن‌ها را نیز در برمی‌گیرد. شورای نگهبان در نظریه

1. نظریه تفسیری شماره 448 مورخ 1369/4/23 شورای نگهبان به نقل از: موسی زاده، 1389-1359

تفسیری خود اظهار می‌دارد: استثنای مندرج در اصل 164 قانون اساسی (مگر به اقتضای مصلحت جامعه با تصمیم رئیس قوه قضائیه پس از مشورت با رئیس دیوان عالی کشور و دادستان کل) صرفاً ناظر بر جمله دوم اصل یعنی عبارت (بدون رضای او محل خدمت یا سمتش را تغییر داد) است و ارتباطی به جمله صدر اصل ندارد. این تفسیر علاوه بر این که ممکن است قراین و شواهد خارجی داشته باشد، مبتنی بر این نظریه اصولی است که ظهور عرفی چنین استثنایی بازگشت به جمله اخیر است و یا دست کم رجوع آن به جمله اخیر قدر متیقن بوده و بازگشت آن به جملات دیگر محتاج قرینه است. بنابراین، تفسیر مذکور مصداقی از تفسیر اصولی قلمداد می‌شود. قابل توجه است که در این تفسیر که متوجه دقایق ادبی و دستوری متن است یادآور جنبه دستوری هرمنوتیک در اندیشه شلایرماخر است البته بدون لحاظ جنبه روان‌شناسانه آن.

- تفاسیر لفظی مخالف با روح قانون اساسی

در برخی از تفاسیر اگرچه رویکرد کاملاً لفظ‌گرایانه است اما به نظر می‌رسد اتخاذ آن، موافق با روح قانون اساسی نیست. بیان این مصادیق به این دلیل است که نشان داده شود در برخی موارد تفسیر لفظی نتایج عملی مطلوبی در پی نخواهد داشت. مثالی که در پی به‌عنوان مصدق این مطلب خواهد آمد، هرچند که در قالب استفسار مطرح نشده است اما به دو دلیل در اینجا مطرح می‌شود؛ اول آن که به‌طور مشخص استنباط و تفسیر خود از اصل 142 را ارائه کرده و دوم آنکه در زمره همین دسته از تفاسیری است که صرفاً رویکرد لفظی داشته و مخالف با روح قانون اساسی بوده است. شورای نگهبان از این اصل تفسیر لفظی ارائه داده است و در خصوص «طرح نحوه اعمال نظارت بر کاهش هزینه‌های غیر ضرور و جلوگیری از تجمل‌گرایی» مصوب مجلس در سال 70،

طی نامه شماره 2093، مورخ 70/8/15 ماده 15 این طرح را مورد قبول قرار نداده و به این شرح اعلام نظر کرده است:

«ماده 5 و تبصره‌های آن از لحاظ تسری دادن رسیدگی به دارایی از مقامات مذکور در اصل 142 به مقامات مذکور در ماده خلاف حصر مستفاد از اصل 142 قانون اساسی است و...» (collection of theories of the Guardian Council, 2006: 429).

بنا بر منطق عمومی و صورت مشروح مذاکرات مجلس نهایی بررسی قانون اساسی باید گفت مقاماتی که از اقتدارات برجسته حکومتی برخوردارند به دلیل وسعت اختیارات، همواره در معرض لغزش مالی و ... ممکن است قرار گیرند که به کنترل مالی درآوردن این مقامات از جمیع جهات به نفع جامعه است (Report of the deliberations of the Parliament of the final review of the Constitution, 1985:455-460).

فراتر از انحصار مقامات مذکور در اصل یکصد و چهل و دوم، منطق و روح کلی حاکم بر قانون اساسی تأیید می‌کند که مورد کنترل قرار گرفتن آن‌ها بسیار سودمند است و ذکر نشدن مقامات حکومتی دیگر در اصل یکصد و چهل و دوم به معنای مجوز سوءاستفاده‌های مالی برای آن‌ها نیست و قصد مقنن قانون اساسی به‌طور قطع، هرگز چنین مسئله‌ای نبوده است. کما اینکه در چنین مواردی شایسته است به اهداف عینی قاعده مورد نظر توجه شود. این روش، روش غایت‌گرای عینی نامیده می‌شود که در آن لازم است مفسر به اهداف اجتماعی یا دلیل وضع یک مقرره توجه کند، زیرا گاهی پس‌متن و نوشته غایتی نهفته است که می‌تواند در ادامه حتی بر خود متن فائق

1. ماده 5 «... مقامات مذکور در اصل 142، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اعضای شورای نگهبان، رئیس قوه قضائیه، دادستان کل کشور، رئیس دیوان عالی کشور، رئیس دیوان عدالت اداری، رئیس دیوان محاسبات، رؤسای سازمان‌های بزرگ وابسته به قوه مجریه و قضائیه، مسئولین نهادهای انقلابی، فرماندهان نیروی سه‌گانه ارتش و سپاه و... موظف‌اند لیست دارایی خود، قبل از پذیرش مسئولیت و بعد از آن را تهیه و به رئیس قوه قضائیه ارائه کنند تا از طریق دیوان عالی کشور مورد رسیدگی قرار گیرد تا چنانچه برخلاف حق و به‌طور غیرمعمول افزایش یافته باشد علاوه بر استرداد آن به صاحبان حق یا بیت‌المال مطابق قوانین جاری کشور نسبت به موارد تخلف رسیدگی کرده و نتیجه را جهت آگاهی عموم مردم به طریق مقتضی اعلام کنند.»

آید (jakab,2013:1241-1242). مثال دیگری در این راستا می‌توان به نظریه تفسیری شماره 47142 / 30 / 91 مورخ 12 / 4 / 1391 شورای نگهبان در باب مسئولیت رئیس‌جمهور در اجرای قانون اساسی، اشاره کرد که بدین شرح اعلام نظر کرده است:

«1. مستفاد از اصول متعدد قانون اساسی آن است که مقصود از مسئولیت اجرا در اصل 113 قانون اساسی، امری غیر از نظارت بر اجرای قانون اساسی است. 2. مسئولیت رئیس‌جمهور در اصل 113 شامل مواردی نمی‌شود که قانون اساسی تشخیص، برداشت، نوع و کیفیت اعمال اختیارات و وظایفی را به عهده مجلس خبرگان رهبری، شورای نگهبان، مجمع تشخیص مصلحت نظام، مجلس شورای اسلامی، قوه قضائیه و هر مقام و دستگاه دیگری که قانون اساسی به آن‌ها اختیار یا وظیفه‌ای محول کرده است. 3. در مواردی که به موجب قانون اساسی رئیس‌جمهور حق نظارت و مسئولیت اجرا ندارد، حق ایجاد هیچ‌گونه تشکیلاتی را هم ندارد.» این در حالی است که شورا طی سال‌های گذشته چندین تفسیر پیرامون اصل 113 و قانون تعیین حدود وظایف و اختیارات و مسئولیت‌های ریاست جمهوری ارائه داده است که گاه با یکدیگر در تعارض قرار می‌گیرند.¹ چنانچه شورا در نظریه تفسیری شماره 468 خود در سال 1359 اشعار می‌دارد: «رئیس‌جمهور با توجه به اصل 113 حق اخطار و تذکر را دارد و منافاتی با بند 3 اصل 156 ندارد.»

بعداً آن شورا در سال 1360 در نظریه شماره 4214 - 1 / 11 / 60 اظهار می‌کند: «آنچه از اصول 113 و 121 در رابطه با اصول متعدد قانون اساسی استفاده می‌شود، رئیس‌جمهور، مسئولیت اجرای قانون اساسی و تنظیم روابط قوای سه‌گانه و ریاست قوه

1. یکی از دلایل چنین وضعیتی به اصلاحات قانون اساسی در سال 1368 برمی‌گردد. تفسیری که شورای نگهبان در سال 1391 از اصل 113 ارائه داده است موجب شده شأن رئیس حکومتی رئیس‌جمهور از وی منتزع شود.

جهت مطالعه بیشتر نگاه کنید به: مولائی، 1401

مجریه را جز در اموری که مستقیماً به رهبری مربوط می‌شود، بر عهده دارد. در رابطه با این وظایف و مسئولیت‌ها می‌تواند از مقامات مسئول اجرائی و قضائی و نظامی توضیحات رسمی بخواهد و مقامات مذکور موظف‌اند توضیحات لازم را در اختیار ریاست جمهوری بگذارند. بدیهی است رئیس‌جمهوری موظف است چنانچه جریانی را مخالف مذهب رسمی کشور و نظام جمهوری اسلامی و قانون اساسی تشخیص داد، اقدامات لازم را معمول دارد...»

در سال 1377 شورا به دنبال اختلاف نظر با هیئت نظارت بر اجرای قانون اساسی در تفسیری دیگر اعلام می‌دارد: «استفاد از اصل 113 قانون اساسی این نیست که رئیس محترم جمهوری بتواند در مصادیق و جزئیات وظایف و اختیارات مسؤولین مختلف نظام دخالت کند و بناء علیه رسیدگی جزئی به موضوع صلاحیت نامزدهای عضویت در مجلس خبرگان از حدود اختیارات رئیس‌جمهور خارج است و در صورت لزوم شورای نگهبان اقدام به تفسیر آن خواهد کرد» (collection of theories of the Guardian Council, 2010:371) و در آخرین تفسیر هم در سال 1391 به شرح بالا اعلام نظر کرد.

در بررسی سیر تفاسیر و نظریات شورا در خصوص صلاحیت رئیس‌جمهور در اجرای قانون اساسی این‌گونه به نظر می‌رسد که شورا متأثر از مؤلفه‌های سیاسی خاص و حسب موقعیت‌های مختلف در همراهی یا عدم همراهی رئیس‌جمهور با گرایش‌های سیاسی حاکم بر این نهاد، تفسیر از مفهوم و حدود و ثغور صلاحیت و اختیارات رئیس‌جمهور را با نوسانات قابل توجهی در استفاده از مکاتب و شیوه‌های تفسیری مختلف انجام داده است (Yavari, 1391:427) به‌گونه‌ای که این تفاسیر و مواضع، رفته‌رفته اختیار رئیس‌جمهور مبنی بر نظارت بر اجرای قانون اساسی را برخلاف صراحت اصل 113 به رسمیت نمی‌شناسد¹.

1. برای مطالعه بیشتر به ایرادات و نظریه شماره 82/30/2944 شورای نگهبان در خصوص لایحه اصلاح مواد فصل دوم قانون تعیین حدود و وظایف و اختیارات و مسئولیت‌های ریاست جمهوری تحت عنوان «مسئولیت رئیس‌جمهور در اجرای قانون اساسی» رجوع شود.

به هر روی نگرش موجود در این نوع از تفاسیر لفظ‌گرایانه که قصد مؤلف (به‌عنوان خالق متن) حتی برخلاف نظر صریح خود شورا - در باب دست یافتن به چنین قصدی به‌عنوان رویکرد رسمی شورا - که به آن اذعان دارد، نشان می‌دهد که شورا در چنین تفاسیری از روش‌شناسی هرمنوتیک و حتی رویکرد اصولی در پاسداشت نیت خالق اثر به دور افتاده است و مؤلفه‌هایی از هرمنوتیک فلسفی چون «امتزاج افق معنایی مفسر و متن»، «نادیده گرفتن قصد قانون‌گذار اساسی» و «تولید از فهم خودم‌محورانه به‌جای بازتولید قصد مؤلف» را به کار می‌بندد. درحالی‌که تفسیر باید هم دربردارنده قصد مؤلف، هم انعکاسی از متن بوده و هم بتواند پاسخگوی نیاز جامعه باشد.

دوم. تفاسیر غیرلفظی

شورای نگهبان در رویه عملی خود ممکن است همواره پای بند نص و الفاظ صریح قانون باقی نماند. بنابراین مثال‌های مذکور در مطلب قبل نمی‌توانند نشان‌دهنده آن باشند که شورا قائل به تفسیر لفظی بوده است؛ بلکه در برخی موارد صراحت اصول را کنار گذاشته است. به‌عنوان مثال شورای نگهبان در پاسخ به استفساری که ریاست وقت قوه قضائیه از اصل هشتاد و ششم، در خصوص اظهارات نمایندگان در مقام ایفای وظایف نمایندگی کرده است، در نظریه مورخ 80/10/18 این‌گونه پاسخ داده است:

«با عنایت به 1- مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در خصوص اصل 86، حاکی از این است که مصونیت ریشه اسلامی ندارد و تمام مردم در برابر حق و قانون الهی یکسان و برابرند و هر فردی که در مظنه گناه یا جرم قرار گیرد قابل تعقیب است و اگر شکایتی علیه او انجام گیرد، دستگاه قضایی باید او را تعقیب کند ... اصل 86 قانون اساسی در مقام بیان آزادی نماینده در رابطه با رأی دادن و اظهارنظر در جهت ایفای وظایف نمایندگی در مجلس است و ارتکاب اعمال و عناوین مجرمانه از شمول این اصل خارج است و این رأی منافی مسئولیت مرتکب جرم نیست».

در این تفسیر شورای نگهبان صراحت اصل را کنار گذاشته و به روشی استناد جسته که کمتر در آراء خود به آن استناد می‌کند و آن رجوع به صورت مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی است. شورا از طریق تفسیر تاریخی و با استناد به صورت مشروح مذاکرات، مطرح می‌کند که از دید مؤسسان قانون اساسی، مصونیت ریشه اسلامی ندارد و از آنجاکه تمام افراد در مقابل قانون برابرند، در صورت ارتکاب جرم باید مورد تعقیب دستگاه قضایی قرار گیرند (Report of the deliberations of the Parliament of the final review of the Constitution, 1986:932-938)، درحالی که می‌توان معتقد بود واژگانی مانند تعقیب و توقیف که در نص اصل آمده مفهومی جز این ندارد که جرمی اتفاق بیفتد و در مرحله بعد تعقیب و توقیف مطرح شود، زیرا لفظ تعقیب در صورت مجرمیت به کار برده می‌شود (Karimi 2002, 248). درحالی که این اصل، مصونیت پارلمانی را پیش‌بینی کرده است؛ نهادی حقوقی که به منظور جلوگیری از اعمال فشار و ایجاد فضای رعب‌انگیز برای نمایندگان مجلس توسط نیروهای سیاسی و حتی قوای دیگر طراحی شده است. در واقع شورا با این تفسیر، اصل یادشده را از معنا تهی و بی‌کاربرد کرده است. درحالی که در معیارهای تفسیر، تفسیر نباید به نتایج آشکارا غیرقابل قبول بیانجامد. شرطی که به نظر در مورد تفسیر این اصل برآورده نشده است (Yavari and Mehr Aram, 2017: 278). در این گونه تفاسیر شورا با گذار از «متن‌گرایی» به «قصد‌گرایی» روی می‌آورد و عملاً صراحت اصل را کنار می‌گذارد درحالی که متن در کنار مؤلف، انعکاس بهتری می‌تواند از «معنا» ارائه کند. چنین رویکردی که در آن متن نسبت به مؤلف غایب می‌شود به هرمنوتیک روشی از نوع عام‌گرایی نزدیک می‌شود که در پی «تجربه مجدد مؤلف» و «بازسازی قصد مؤلف» برمی‌آیند، اگرچه چنین خوانشی از مشروح مذاکرات، باز خود می‌تواند انعکاس‌دهنده واقعیتی از «تاریخ‌مندی خوانشی ذهن مفسر» در پرتو شاخصه‌های هرمنوتیک فلسفی باشد.

3-2-2. تفاسیر ضمنی

در بند قبل به تفاسیر صریح استفساری شورای نگهبان پرداخته شد که در این نوع از تفسیر، ماهیت تفسیر و حدود آن مشخص تر خواهد بود. در این قسمت به تفاسیر ضمنی می‌پردازیم که در حین تشخیص مغایرت یا عدم مغایرت مصوبات مجلس شورای اسلامی با قانون اساسی و شرع به وجود می‌آیند. به نظر می‌رسد شورای نگهبان به هنگام تفسیر خود در بررسی مصوبات مجلس در مقایسه با استفساریه‌ها از آزادی عمل تفسیری بیشتری برخوردار است، زیرا به‌طور مستقیم به تفسیر قانون اساسی نمی‌پردازد و به همین دلیل محدودیت چندانی برای تفسیر خود نمی‌بیند. شاید هم به این دلیل باشد که دریافت شیوه تفسیری در میان استفساریه‌ها - در مقایسه با تفسیر ضمنی - بیشتر قابل درک باشد. لذا در تفاسیر ضمنی امکان بیشتری وجود دارد تا از نص و روح قانون اساسی فاصله گرفته شود؛ هرچند که در استفساریه‌ها، در مواردی نیز از نص و روح کلی حاکم بر قانون اساسی فاصله گرفته شده است؛ اما به نظر می‌رسد از آنجاکه در استفساریه‌ها اصل قانونی به‌طور مشخص مورد تفسیر قرار می‌گیرد، احتیاط بیشتری صورت می‌گیرد، گرچه این نظر به‌طور مطلق صادق نیست. تفاسیر ضمنی را نیز می‌توان به دو دسته (لفظی و فرا لفظی) تقسیم کرد که هر یک در جای خود نیاز به مطالعه و بررسی دارد. اینجا اجمالاً به برخی از آن‌ها پرداخته خواهد شد.

اول. تفاسیر لفظی (موارد پایبند به تفسیر لفظی در چارچوب عبارات قانون اساسی)

شورای نگهبان، حین بررسی تشخیص مغایرت یا عدم مغایرت مصوبات مجلس شورای اسلامی با قانون اساسی و شرع در موارد متعددی به ارائه تفسیر لفظی از قانون اساسی جهت روشن کردن وضعیت انطباق مصوبات مجلس پرداخته است. در این قسمت اجمالاً به نمونه‌هایی از نوع تفسیر ضمنی لفظی شورای نگهبان پرداخته می‌شود.

- تأکید بر تفکیک نسبی قوا

شورای نگهبان تأکید بسیاری بر حفظ استقلال قوا از یکدیگر دارد که درخور توجه است. شورا دقت زیادی بر این مسئله دارد که حوزه‌های مختلف مدیریتی در کشور با یکدیگر خلط نشوند؛ اما از طرفی تفکیک قوا در ایران به‌طور مطلق پذیرفته نشده و تفکیک نسبی و همکاری میان قوا وجود دارد. شورای نگهبان در موارد متعددی به هنگام ارائه تفسیر ضمنی - در راستای تشخیص مغایرت یا عدم مغایرت مصوبات مجلس با قانون اساسی - حوزه‌های مختلف مدیریتی را از هم تفکیک و با توجه به الفاظ و واژگان اصول قانون اساسی، از مداخله بیش‌ازحد قوا در امور هم جلوگیری کرده و از اصل تفکیک نسبی قوا (اصل پنجاه و هفتم) حراست کرده است. بیشترین کاربرد این نوع نگاه در تفکیک حوزه اجرایی از حوزه تقنینی کشور است که موارد متعددی از این دست موجود است.¹ به‌عنوان مثال، مجلس شورای اسلامی در مورخ 68/6/21 طرح قانونی ایجاد دفاتر ارتباط مردمی با نمایندگان مجلس را تصویب کرد و شورای نگهبان در نظریه مرحله اول خود به شماره 948 مورخ 68/6/22 بدین شرح اعلام نظر کرد:

«نظر به اینکه به‌موجب اصل پنجاه و هفتم قانون اساسی قوای سه‌گانه مملکتی مستقل از یکدیگرند و نظر به اینکه موارد نظارت و مداخله قوه مقننه در قوه مجریه که از طریق مجلس شورای اسلامی اعمال می‌شود در اصول 88، 76، 89 و 90 قانون اساسی مشخص شده و نظر به اینکه سمت نمایندگی به‌موجب اصل هشتاد و پنجم قائم به شخص است و قابل‌واگذاری به دیگری نیست و چگونگی بازرسی و نظارت بر حسن

1. در این راستا با توجه به اصل 57 نظرات متعددی شورا ارائه کرده که برخی از آن عبارت است از: 1- نظریه شماره 150 مورخ 1374/2/6 شورا در خصوص «طرح گزینش معلمان و کارکنان آموزش و پرورش» مصوب 1374/1/20 مجلس شورای اسلامی 2- نظریه شماره 86/30/25441 مورخ 1386/11/24 در خصوص «لایحه مالیات بر ارزش‌افزوده» مصوب 1386/11/9 مجلس شورای اسلامی 3- نظریه شماره 88/30/32662 مورخ 88/3/2 شورای نگهبان در خصوص «لایحه پیشگیری از وقوع جرم» مصوب 1388/2/9 مجلس شورای اسلامی.

امور در دستگاه‌های اجرایی و قضایی نیز مشخصاً و منحصرأ در برخی از اصول قانون اساسی از جمله اصول 173، 156 و 174 بیان شده است، ماده واحده به کیفیتی که تنظیم شده، مغایر با قانون اساسی است».

این طرح به منظور حراست بیشتر از حقوق مردم است. از آنجاکه تشکیل این دفاتر موجب می‌شود که نمایندگان به‌طور دقیق‌تری از مشکلات مردم در حوزه خود آگاه شوند در جهت ایفای بهتر وظایف نمایندگی است، این استدلال که تفکیک قوا مخدوش می‌شود به دلیل عدم‌مداخله در صلاحیت‌های انحصاری دو قوه صحیح به نظر نمی‌رسد. از اصل پنجاه و هفتم نمی‌توان چنین تفسیر مضیقی به عمل آورد. ظاهراً شورای نگهبان استناد خود به اصل تفکیک قوا را به علت شرکت مسئول دفتر نمایندگی در جلسات اداری مذکور در تبصره¹ می‌داند. درحالی‌که در تبصره مذکور حضور مسئول دفتر نمایندگان در جلسات مختلف اداری را تنها از منظر کسب اطلاع از فرآیند تصمیمات، شکایات و... دانسته؛ که ایشان موظف به ثبت و ضبط مفاد این جلسات و ارائه گزارش ماهانه این جلسات به نماینده است و بنابراین ملاحظه می‌شود که شأنی فراتر از این امر برای مسئول دفتر نماینده در نظر گرفته نشده است و ایشان حق مداخله، حق رأی و... در این جلسات را نداشته است. وظیفه پیش‌بینی‌شده در این تبصره برای مسئول دفتر نماینده، تنها از نظر کسب اطلاع نمایندگان از مسائل اداری حوزه انتخابیه و در راستای تقویت بعد نظارتی مجلس شورای اسلامی است. با این توصیف، این امر، استقلال قوه مجریه توسط قوه مقننه را به‌هیچ‌وجه مخدوش نمی‌کند

1. تبصره 1: مسئول دفتر موظف است ضمن شرکت در جلسات اداری و نهادهای حوزه، کلیه پیشنهادها، شکایات، انتقادات واصله را برحسب مورد، ثبت و نتیجه پی‌گیری‌ها را حداقل ماهی یکبار به نمایندگان گزارش نماید. فرمانداران و بخشداران حوزه انتخابیه مکلف‌اند لااقل دو روز قبل از تشکیل جلسات شوراهای اداری و کشاورزی و برنامه‌ریزی و اجتماعی و فرهنگی و تأمین و نهادها و دیگر جلساتی که در رابطه با امور شهرستان و بخش تشکیل → شود با اعلام دستور جلسه، مسئول دفتر را دعوت نمایند. مسئولین دستگاه‌های اجرایی و قضایی ملزم هستند حداکثر ظرف مدت یک ماه به موارد مرجوع رسیدگی کرده و نسبت به آن اقدام و یا پاسخ قانع‌کننده بدهند.» - نقل از مجموعه نظریات شورای نگهبان، دوره سوم، ص 577.

و تنها در صورت تصویب این طرح، مشکلات مردم به نحو شایسته‌تری مرتفع و حسن جریان امور به نحو مطلوب‌تری تضمین می‌شد که روح کلی حاکم بر قانون اساسی نیز خواستار همین مسائل است. در واقع تفکیک قوا با تصویب این طرح مخدوش نمی‌شد و شرکت مسئول دفتر نمایندگان در جلسات اداری نه‌تنها نقض تفکیک قوا نبوده بلکه نشانه‌ای بر همکاری قوا بدون دخالت در اجرای وظایف خاص هر قوه است. شایسته است در کنار مثال قبل و نقد آن به نمونه‌ای دیگر از اظهار نظر شورای نگهبان که در راستای تفکیک نسبی قوا، بجا و سنجیده بوده است پرداخته شود؛ شورای نگهبان در خصوص لایحه مقررات اداری و استخدامی وزارت صنایع و معادن که در نظریه مرحله اول خود به شماره 82/30 /3856 مورخ 1382/5/16 لایحه را مغایر با قانون اساسی دانست و به این شرح اعلام نظر کرد:

«طلاق عبارت «مقررات مربوط به نظام پرداخت» در بند دوم ماده واحده چون شامل امور تقنینی می‌شود، لذا واگذاری تصویب آن به غیر از مجلس شورای اسلامی مغایر اصل 85 شناخته شد» (collection of theories of the Guardian Council, 2006: 26).

شورای نگهبان در این نظریه با دقت در لفظ «مقررات مربوط به نظام پرداخت» و توجه به این‌که این لفظ در زمره امور تقنینی است آن را از حوزه اجرایی تفکیک می‌کند که امری بجا و مطلوب است. گرچه شایسته بود که شورا با توجه به اینکه لایحه مذکور مربوط به مقررات مالی است، به اصل پنجاه و سوم قانون اساسی - که اشعار می‌دارد؛ کلیه دریافت‌های دولتی در حساب‌های خزانه‌داری کل متمرکز می‌شود و همه پرداخت‌ها در حدود اعتبارات مصوب به موجب قانون انجام می‌گیرد - نیز اشاره می‌کرد و از منظر این اصل هم مغایرت را مدنظر قرار می‌داد.

اساساً در چنین رویکردی به تفاسیر، بی‌آنکه شاید به سهولت بتوان متوجه مرزبندی‌های تفسیری شد، مرزبندی‌های دو حوزه محل تأمل و تفسیر (تقنین و اجرا)، بر آن اثر گذارند. در این تفاسیر شورا رسماً از قصد مقنن سخنی نمی‌گوید (در صورت وجود متن مذاکرات شورا، اظهار نظر یقینی‌تر می‌توانست باشد)، در مقابل از دقت در

واژگان متن و استنباط کلی از متن اساسی سخن می‌گوید. پرداختن به لفظ اگر همراه با جنبه فنی و روان‌شناختی باشد، به درگاه هرمنوتیک روشی از نوع عام‌گرایی نزدیک می‌شود، اما در استنباطی که مفسر از متن ارائه می‌دهد، بی‌شک خود را رها از محدودیت‌های روشی تفسیری (چه هرمنوتیکی و چه اصولی) می‌بیند و امکان بهره‌بری از مشخصه‌های هرمنوتیک فلسفی بیشتر خود را نشان خواهد داد.

- تعیین حدود وظایف و اختیارات نهادهای سیاسی

شورای نگهبان در این حوزه، دقت زیادی می‌کند تا مسئولیت‌ها و اختیارات نهادهای سیاسی که به موجب قانون اساسی قدرت یافته‌اند در چارچوب واژگان و عبارات مشخص شده در متن قانون اساسی باقی بماند (به جز مقام رهبری از باب ولایت مطلقه امر و امامت امت، دستگاه‌هایی که مستقیماً زیر نظر ایشان‌اند، شورای نگهبان و نهادهایی که به موجب فرمان رهبری به وجود آمده‌اند). محصور بودن در قالب واژگان قانون اساسی برای مشخص شدن حدود وظایف و اقتدارات نهادهای سیاسی و اینکه اعمال هر قدرتی تنها به آنچه در قانون مشخص شده محدود باشد، ضرورتی انکارناپذیر است، زیرا اعمال قدرت در ارتباط تنگاتنگ با حقوق و آزادی‌ها است و هر چه در چارچوب تفسیر بر اقتدارات نهادهای عمومی بیفزاییم در مقابل از حقوق و آزادی‌ها کاسته می‌شود. به‌عنوان مثال شورای نگهبان بر «لایحه تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب» مصوب 1373/1/23 در نظریه مرحله اول خود به شماره 6196 مورخ 1373/2/15 چندین اشکال به لحاظ شرعی و قانونی وارد کرد و اشکال دوم آن بدین شرح است:

«تبصره ماده 16 که شرایط قاضی و حدود صلاحیت دادگاه را منوط به تصویب رئیس قوه قضائیه کرده است، مغایر اصول 163 و 159 قانون اساسی شناخته شد» (collection of theories of the Guardian Council, 2006: 415).

با توجه به تبصره ماده 6 این لایحه، شورای نگهبان به خوبی و با ژرف‌نگری اجازه ورود یک مقام سیاسی، به حیطه صلاحیت نهاد تقنین را نداده و با تفاسیر منطبق با قانون اساسی و در چارچوب واژگان قانونی به تأمین این امر پرداخته است. شورای نگهبان در این مسائل تا اندازه‌ای دقیق عمل کرده است و در وظایف بسیار جزئی که خللی اساسی به ساختار نظام وارد نمی‌سازد نیز حدود صلاحیت‌ها و وظایف را به خوبی از یکدیگر بازمی‌شناسد؛ از جمله در خصوص لایحه نظام مهندسی و کنترل ساختمان مصوب 1374/10/13 در نظریه مرحله اول خود به شماره 1423 مورخ 1372/10/27 در اشکال چهارم خود آورده است:

«اطلاق ماده 24² چون شامل معرفی قاضی می‌شود و خارج از وظایف وزیر دادگستری است، مغایر اصل 160 قانون اساسی شناخته شد» (collection of theories of the Guardian Council, 2006: 921).

از آنجاکه اصل یک‌صد و شصتم به‌طور مشخص به بررسی صلاحیت‌های وزیر دادگستری پرداخته است، حتی معرفی ساده یک حقوقدان از طرف وزیر، از دیدگاه شورای نگهبان برخلاف آن چیزی است که در اصل یک‌صد و شصتم به‌عنوان وظایف وزیر دادگستری پیش‌بینی شده است؛ البته امور اجرایی و مدیریتی کشور و مسائل بسیار

1. تبصره ماده 6 «شرایط قضات تحکیم و میزان و حدود صلاحیت و چگونگی کار آنان بر اساس آیین‌نامه‌ای خواهد بود که توسط وزارت دادگستری تهیه و به تصویب رئیس قوه قضائیه می‌رسد». نقل از مجموعه نظریات شورای نگهبان، دوره چهارم، ص 410

2. ماده 24: شورای انتظامی نظام مهندسی از چهار نفر عضو سازمان که دو نفر با معرفی وزیر مسکن و شهرسازی و دو نفر دیگر با معرفی شورای مرکزی سازمان و یک حقوقدان با معرفی وزارت دادگستری تشکیل می‌شود....

گسترده آن، از چنان گستره‌ای برخوردار است که در برخی موارد نتوان به‌طور دقیق به آنچه تنها در قانون ذکر شده، بسنده کرد.

شورا با توجه به اصول خاص حاکم بر تفسیر در حقوق عمومی، چون «حاکمیت قانون» و «اصل صلاحیت» در اینجا، شاید اعمال نظر کرده باشد (زیرا با توجه به عدم در دسترس بودن مذاکرات، امکان آن هست که بدون توجه به اصول پیش گفته، صرفاً در قالب بحث الفاظ اصول فقه، دست به تفسیر زده باشد) در اینجا بیشتر به سمت متن‌گرایی عطف توجه کرده که احساس می‌شود به رویکرد قانون‌گذار اساسی هم توجه داشته و لذا با هرمنوتیک عینی قرابت می‌یابد. اگرچه گاهی در چنین مواقعی شایسته است فراتر از متن، به روح کلی حاکم بر اهداف قانون، جهت تأمین منفعت عمومی (اصلی دیگر از اصول حاکم بر تفسیر در حقوق عمومی) نیز توجه کرد.

دوم. تفاسیر غیرلفظی (تفاسیر فراتر از قانون اساسی)

در برخی موارد شورای نگهبان، حین بررسی مغایرت یا عدم مغایرت مصوبات مجلس شورای اسلامی با قانون اساسی و شرع، به‌طور ضمنی به تفاسیری پرداخته که از متن اساسی و حصار واژه‌ها و عبارات آن فاصله گرفته است. نگاهی به رویه شورای نگهبان در سال‌های فعالیت خود نشان می‌دهد که در برخی از موارد این شورا هنجارهای دیگری از شرع (به معنای اخص کلمه) و قانون اساسی مانند فتاوی‌ای مقام ولی فقیه، مصوبات مجمع تشخیص مصلحت، سیاست‌های کلی نظام و اساسنامه برخی نهادهای انقلابی را به‌عنوان هنجار مرجع در تطبیق و بررسی مصوبات مجلس، ملاک عمل قرار داده است (Yavari and Jalilvand, 1397: 125).

در این قسمت اجمالاً به نمونه‌هایی از این نوع تفسیر (ضمنی فرا لفظی) شورای نگهبان پرداخته می‌شود.

- تفسیر از اختیارات رهبری و دستگاه‌های زیر نظر ایشان

تفسیر شورای نگهبان از رهبر و اختیارات ایشان و نیز در مواردی که دستگاه‌هایی به‌طور مستقیم زیر نظر ایشان‌اند، نمونه‌ای از تفاسیری است که از چارچوب واژگان قانون اساسی فراتر رفته است. شورای نگهبان - از باب ولایت مطلقه امر و امامت امت - در هر موضوعی که بحث از تفسیر اختیارات رهبری مطرح بوده است، تفسیرش در جهت تقویت اختیارات رهبری بوده و در مواردی که این تقویت از طریق توجه به الفاظ قانون اساسی تأمین نشده، شورا از شیوه‌ای فراتر از الفاظ در تفسیر خود استفاده کرده است. به عبارتی این تفاسیر برخلاف تفاسیری است که از اقتدارات سایر مقامات و نهادهای سیاسی صورت گرفته است، زیرا در آن تفاسیر آن‌گونه که تشریح شد، شورا خود را محدود به واژگان و عبارات قانون اساسی کرده و وسواس و دقت نظر خاصی به عمل آورده است.

در بحث از تفسیر اختیارات رهبری می‌توان به «طرح یک‌فوریتی محدودیت توقیف مطبوعات» مصوب 1382/8/4 اشاره کرد که شورای نگهبان در نظریه مرحله اول خود به شماره 82/30/5654 مورخ 1382/8/26 مقرر داشته است: «با توجه به مرقومه مقام معظم رهبری «مدظله‌العالی» به ریاست محترم مجلس شورای اسلامی در خصوص قانون مطبوعات که در جلسه علنی مجلس شورای اسلامی روز یکشنبه مورخ 1379/5/16 مطرح گردید، طرح مذکور خلاف موازین شرع و مغایر اصل 57 قانون اساسی شناخته شد» (Mouszadeh, 237).

مسئله‌ای که باید در اینجا به آن اشاره کرد این است که شورای نگهبان به‌موجب اصل 94 تنها مصوبه را از حیث مغایرت یا عدم مغایرت با قانون اساسی و شرع بایستی بررسی کند که در اینجا چنین اشاره‌ای نشده است. در نظر شورای نگهبان قیدشده «با توجه به مرقومه مقام معظم رهبری» به این معنا که اگر رهبر در خصوص موضوعی مرقومه داشته باشند، دیگر مجلس حق قانون‌گذاری در آن مورد را ندارد. این حاکی از نگاهی است که از اصل 57 نشئت می‌گیرد و شورا با توجه به اوامر رهبری که در این

اصل در راستای استمرار امامت امت است، آن را شرعی قلمداد کرده و با استناد به اصل نود و چهارم نیز آن را رد کرده است.

مثال دیگر درخصوص لایحه مجازات اسلامی است که در چند مورد شورا، فتاوا و نظرات فقهی شخص ولی فقیه را معیار تطبیق مصوبات مجلس با شرع قرار داده است. در ماده 481 ابراز می‌دارد «با توجه به فتوای مقام معظم رهبری، دیه باید از بیت‌المال داده شود بنابراین لازم است این ماده مطابق فتوای معظم‌له اصلاح شود.» (Yavari and jalilvand, 1397:135)

در بحث از تفسیر اختیارات دستگاه‌های زیر نظر رهبری می‌توان به لایحه فهرست نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی مصوب 1372/6/31 اشاره کرد که شورای نگهبان در نظریه مرحله اول خود به شماره 5331 مورخ 72/7/114 بدین شرح نظر داده است: «نظر به اینکه لایحه مذکور نهادهای تحت نظر مقام ولایت فقیه را نیز شامل می‌شود بدون جلب موافقت مقام معظم رهبری خلاف موازین شرعی است» (collection of theories of the Guardian Council, 2006: 258).

همان‌گونه که مشاهده می‌شود شورای نگهبان در این موارد، غیرشرعی بودن مصوبه مجلس را اعلام می‌دارد با این تفاوت که در این مورد تنها به ذکر «غیرشرعی» بودن آن بسنده می‌کند و در مورد مغایرت آن با شرع، ذکر از اصول قانون اساسی نمی‌کند. شورا در رأیی دیگر در 1392/10/25 در خصوص «طرح تشکیل سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور» اعلام می‌دارد: «با توجه به اساسنامه مرکز الگوی اسلامی پیشرفت که به تأیید مقام معظم رهبری رسیده، ارتباط بند 2 ماده 2 با مقررات مذکور روشن نیست». در واقع در این اعلام نظر، شورای نگهبان به اساسنامه نهادهای انقلابی استناد کرده که مبنایی در قانون اساسی ندارد (Yavari and jalilvand, 1397:135).

با تأمل در این نگرش تفسیری، درمی‌یابیم که شورا، بی‌آنکه اشاره‌ای به قصد مقنن و یا تأکید بر واژگان و الفاظ موجود متن کند، تنها به ارائه استنباطی کلی با مبنای شرعی و فرای قانون اساسی بسنده می‌کند و در گذار از متن و قصد مؤلف و توسل به تئوری‌های

فرامتنی، بی‌تردید از زمره تفسیر هرمنوتیک روشی خارج می‌شود. حال اگر مبانی استنباط خود را بر قواعد فهم شرعی (مثلاً مباحث الفاظ اصول فقه و یا اصل اجتناب از تفسیر شخصی) قرار دهد، به هرمنوتیک روشی بازگشت کرده، چه در غیر این صورت با تولیدی از فهم خودمحورانه، به هرمنوتیک فلسفی بیشتر وفادار مانده است. البته مفسر تا آنجا که الفاظ توانسته‌اند مقصودش را برآورند، از آن بهره می‌گیرد و هر آنجا که نمی‌توانند، با منابع شرعی (در معنای اعم) به توسعه و یا توضیح تفسیر می‌پردازد.

- تفاسیر مربوط به اختیارات شورای نگهبان

شورای نگهبان در تفسیر از اختیارات قانونی خود به نظر می‌رسد که در برخی از حوزه‌ها از چارچوب الفاظ و عبارات قانون اساسی فراتر رفته است. البته تفاسیر موسعی که شورا از اختیارات خود داشته چندان زیاد نیست و بیشتر موارد موجود، پیرامون نظارت استصوابی شورا - که البته در حوزه نظارت بر انتخابات مطرح می‌شود - است که این تفاسیر همگی در جهت تقویت این اعتقاد هستند. مؤید این مطلب «لایحه مسئولیت رئیس‌جمهور در اجرای قانون اساسی» است که شورای نگهبان در نظریه خود، با ایرادهای متعددی این لایحه را مغایر شرع و قانون اساسی دانست.¹ شورا در قسمت (ه) بند 1 این نظریه، خود را از شمول نظارت رئیس‌جمهور مستثنا کرده است و این‌گونه بیان می‌دارد:

«عموم عبارت کلیه دستگاه‌ها، شامل دستگاهی نمی‌شود که در قانون اساسی مرجع تشخیص مغایرت با اصول قانون اساسی تعیین شده است، لذا از این جهت مغایر اصول 94، 96 و 98 قانون اساسی شناخته شد» (Mouszadeh, 2014: 543).

1. نظریه شماره 82/30/2944 مورخ 1382/2/17 شورای نگهبان در خصوص لایحه اصلاح مواد فصل دوم قانون تعیین حدود و وظایف و اختیارات و مسئولیت‌های ریاست جمهوری مصوب 1382/1/19 مجلس شورای اسلامی.

این تفسیر نیز از چارچوب متن قانون اساسی فراتر رفته و تفسیر موسع از اختیارات شورای نگهبان به عمل آورده است. شورا به مرجعیت خود در تشخیص مغایرت اصول قانون اساسی استناد کرده و این وظیفه در جای خود شایسته است و لکن حوزه نظارتی شورا در اصل نودوچهار تنها همین تشخیص مغایرت یا عدم مغایرت با قانون اساسی و شرع است؛ به این معنا که حیطة نظارت تنها در همین حوزه قرار می‌گیرد؛ اما نظارتی که در این لایحه برای رئیس‌جمهور پیش‌بینی شده نظارتی عام و به‌طورکلی نظارت جهت اجرای قانون اساسی در همه ابعاد آن است. بنابراین شورا نمی‌تواند به‌صرف حوزه نظارتی محدودی که دارد، نظارت عام رئیس‌جمهور در جهت اجرای قانون اساسی را از خود سلب کند. به‌علاوه چگونگی اجرای اصول 94، 96 و 98 که خود به‌نوعی اجرای اصول قانون اساسی است، در حیطة نظارت رئیس‌جمهور بر اجرای این اصول قرار می‌گیرد و با این نظارت مشخص می‌شود که شورای نگهبان در اجرای این اصول به نحو مقتضی اقدامات و وظایف خود را انجام می‌دهد یا خیر (Hedayat Nia and Kaviani, 2001:167). بنابراین مانعی برای شمول نظارت رئیس‌جمهور بر شورای نگهبان وجود ندارد. با عطف توجه به این‌که صراحت اصل 113 در جهت مسئولیت اجرای قانون اساسی برای رئیس‌جمهور را نباید نادیده گرفت؛ درحالی‌که شورا با تفسیر خود، این نظارت را از خود دور کرده است.

در چنین تفاسیری که مفسر در مقام تفسیر برای خود برمی‌آید، تأمل و داوری امری پیچیده و مهم است، زیرا ممکن است مفسر قصد خود را جایگزین قصد مقنن کند که این ممکن است خالی از استبداد و خودسری نباشد (Jakab, 2013, 1248). بدیهی است در چنین حالاتی، مفسر چون نگرشی خودمحرانه دارد از تمام ابزار و امکانات تفسیری استفاده می‌کند و در محاق رویکرد فلسفی گرفتار خواهد آمد؛ در نتیجه امکان ظهور تفاسیر اقتدارگرایانه و گذاری پررنگ از «حقیقت» به سمت «واقعیت»، دور از انتظار نخواهد بود؛ بنابراین تفسیری که از اصول 94، 96 و 98 ارائه می‌شود باید تنها در پرتو

متن و قصد مؤلف اثر دیده شود و از آنجا که خوانش فلسفی از متن یک واقعیتی است که اتفاق می‌افتد، شاید بهتر آن بود که تفسیر در این باره، به نهادی دیگر واگذار می‌شد.

فرجام سخن

مراجع صلاحیت‌دار تفسیر قانون اساسی در نظام حقوقی ایران، بلاشک حین تفسیر، از مکاتب و روش‌های تفسیری مختلف بهره خواهند برد و نگرش‌های مذکور، بر آرای تفسیری آن‌ها اثرگذار خواهد بود. شورای نگهبان قانون اساسی در نظریه تفسیری رسمی خود، مشرب تفسیری‌اش را «قصد مقنن» معرفی می‌کند؛ یعنی مقدمتاً خود را «مؤلف محور» قلمداد می‌کند. البته برای رسیدن به قصد مقنن چندان شیوه‌ای برای دستیابی مقصود مؤلف (قانون‌گذار) جز مراجعه به صورت مشروح مذاکرات وضع قانون، پیشنهاد نمی‌کند. با مطالعه رویکرد تفسیری شورا دیده شد که برای رسیدن به قصد مقنن، این نهاد در عمل به تفسیر لفظی نیز تن داده است. بنابراین آنجا که به تفسیر لفظی در راستای رسیدن به قصد مقنن دست می‌زند به هرمنوتیک عینی‌گرایی متمایل می‌شود، گرچه از کلیه مؤلفه‌های این هرمنوتیک استفاده نمی‌کند. مواردی نیز در آرای تفسیری شورا دیده می‌شود که شورا از تفسیر لفظی فراتر می‌رود و متن و عبارات قانونی را وانهاده و به تفسیری فرا لفظی پرداخته است، که گاهی از روح کلی حاکم بر متن (قانون اساسی) و قصد مؤلف به دور افتاده است و این امر منجر به تراحم و نارسایی‌هایی می‌شود که در عمل خود را نشان می‌دهد. در این موارد، نوع تفسیری که شورا ارائه می‌دهد از هرمنوتیک روشی فاصله خواهد گرفت و با دخیل کردن مفسر در امر تفسیر به هرمنوتیک فلسفی نزدیک می‌شود. البته به برخی مشخصه‌های هرمنوتیک فلسفی - همچون، پایان‌ناپذیری عمل فهم، فهم متفاوت به جای فهم برتر، تکثر معنایی متن - اعتنایی ندارد. با این تفاسیر فرا لفظی فارغ از روح متن و هدف مؤلف، شاید بتوان گفت شورا به «امتزاج افق معنایی متن و مفسر»، به گونه‌ای که به مفسر، نقشی پررنگ می‌دهد و متن را پایه این تفسیر قرار می‌دهد، پرداخته باشد؛ بنابراین با تأمل در

موارد موردبررسی رویه ثابتی از آرای شورا به دست نمی‌آید. شورای نگهبان در اظهارنظرهای تفسیری لزوماً روش و دلیل حصول به نظریه تفسیری و مبانی استدلالی آرا خود را ذکر نمی‌کند و باید از طریق قرائن و امارات به رویکرد شورا پی برد. ضمن اینکه فقدان مشروح مذاکرات، سنجش رویکردی را سخت‌تر خواهد کرد. در بسیاری موارد، گویی در پی آن است که خوانشی خاص از متن ارائه دهد؛ بدین نحو که اگر الفاظ بتوانند پاسخگوی این خوانش باشند، تفسیر لفظ‌گرایانه خواهد بود و هر گاه الفاظ از انجام این رسالت عاجز آیند به شیوه‌های دیگر جبران خواهد شد.

درهرحال شورای نگهبان آن‌گونه که به‌طور رسمی، یافتن «قصد مقنن» را هدف تفسیر می‌داند و نیز آن‌گونه که غالباً برای رسیدن به قصد مؤلف، تفسیر لفظی را ابزار کار قرار می‌دهد به هرمنوتیک روشی و مقبول‌ترین آن، یعنی هرمنوتیک عینی‌گرایی پیوسته است، اما بایسته است به جهت وزانت تفسیر ارائه‌شده به مؤلفه‌های دیگر این نوع از هرمنوتیک نیز توجه داشته باشد. دور هرمنوتیک، بازسازی متن و بازتولید ذهنی مسیر آفرینش اثر، ضرورت همراهی تفسیر دستوری با تفسیر فنی (روانشناسانه) و تلاش برای تجدید تجربه مؤلف، مؤلفه‌هایی است که شورا برای دستیابی به قصد مقنن با تمسک بر متن، لازم است تبیین کند و در کاربست آن همت گمارد تا در فرآیند تفسیر با لحاظ ابزارهای هرمنوتیک روش‌شناسانه (هم‌عام و هم‌عینی‌گرایی) و با کاربست مباحث الفاظ اصول فقه در میانه مرز میان «واقعیت تفسیری» و «حقیقت تفسیری»، از خودمحوری و پررنگ کردن هرمنوتیک فلسفی اجتناب کرده و هرمنوتیک روشی را ابزاری برای فروشدن از واقعیت و رسیدن به حقیقت تفسیری - که همان یافتن معنا است - مورداستفاده قرار دهد.

References

- Aghaee Touq, M. (2007). Study of the interpretive approach of the Guardian Council in the light of Gadamer's philosophical hermeneutics, *Journal of Islamic Studies and Law*, Imam Sadiq University, No. 25, ISC (28 pages - from 33 to 60). [In persian]
- collection of theories of the Guardian Council, (2010), second edition, Presidential Legal Assistantn publication, [In persian]
- Grondin, j. (1995). *Introduction to Philosophical Hermeneutics*, Yale University Press, New Haven.
- Guardian Council Research Center, (1999), collection of theories of the Guardian Council regarding the legislations of the Islamic Consultative Assembly, the third period, June 1988 to June 1992, Dadgostar Press, first edition, fall, [In persian]
- Guardian Council Research Center, (2006), collection of theories of the Guardian Council regarding the legislations of the Islamic Consultative Assembly, the fourth period, June 1992 to June 1996, Dadgostar Press, first edition, fall, [In persian]
- Guardian Council Research Center, (2006), collection of theories of the Guardian Council regarding the legislations of the Islamic Consultative Assembly, the sixth period, June 2003 to June 2004, Dadgostar Press, first edition, spring, [In persian]
- Hedayat Nia F and Kaviani, M. (2001), jurisprudence-legal review of the Guardian Council, first edition, published by the Research Institute of Islamic Farhang and Andisheh, [In persian]
- Jafari Langroudi, M. (1999). Expanded Legal Terminology, Volume 5, Tehran, Ganj Danesh Publication, [In Persian]
- Jakab, A. (2013) Judicial Reasoning in Constitutional Courts: A European Perspective, *German Law Journal*, 14(8), 1215 -1278.
- Karimi, A. (1381). Criticism on the interpretation of the Council of Guardians regarding the limits of parliamentary immunity in the Constitution of the Islamic Republic of Iran, *Journal of the School of Law and Political Science*, 58, 241 – 25. [In Persian]
- Keyvanfar, S. (2016). *Philosophical foundations of interpretation of the law*, second edition, Enteshar Company, [In Persian][In Persian]
- Mahdavi Kani, (2004). Understanding in the thinking of Islamic thinkers and hermeneutic scholars, *Baynat Quarterly*, 48, 134 - 147. [In Persian]
- Manochehri, A. (2002). Hermeneutics, Knowledge and Liberation, first edition, Tehran, Baqeh Publication, [In Persian]

- Mouszadeh, I., constitutional proceeding in the Islamic Republic of Iran; Principles of the Constitution in the light of the views of the Guardian Council, Research Center of the Guardian Council, 1980-2010
- Moulai, A. (1401). The emptying of the dignity of the presidency of the president in the reforms of 1368, *Government Research Journal*, 29, 33 - 57. [In Persian]
- Mousavi, M. (1386). Hermeneutics; its background and developments, *Journal of Qom University; Philosophical and theological researches*, seventh year, second issue
- Nozari, H. (2001). *Habermas and Hermeneutics*, book of reviews, numbers 5 and 6, [In Persian]
- Nietzsche, F. (2002). *Modern Hermeneutic*, translated by Babak Ahmadi, Mehran Mohajer and Mohammad Nabavi, Tehran, Markaz publication, [In Persian]
- Palmers, R. (2007). *The Science of Hermeneutics*, translated by Mohammad Saeed Hanai Kashani, 4th. edition, Tehran, Hermes Publication, [In Persian]
- Pannenberg, W. (1967). *Hermeneutics and Universal History*, in History and Hermeneutic, New York, Harper & Row,
- Pourhasan, Q. (2005). *Comparative Hermeneutics*, first edition, Tehran, Farhang Islamic Publication, [In Persian]
- Qurashi, A. (1992). Quran Dictionary, Volume 5, 6th edition, Darul Kitab al-Islamiya, [In Persian]
- Report of the deliberations of the Parliament of the final review of the Constitution of the Islamic Republic of Iran, (1985), Department of Cultural Affairs and Public Relations of the Islamic Council,
- Ricoeur, P. (1994), Life in the world of text, translated by Babak Ahmadi, first edition, Tehran, center publication, [In Persian]
- Soroush, A. (1991), The theoretical development of Sharia, Tehran, Serat Cultural Institute, [In Persian]
- The Encyclopedia of Religion, (1995). edited by Marcia Eliade, Macmillan Library Reference, USA
- Vaezi, A. (2001). *An introduction to hermeneutics*, first edition, published by the Islamic Farhang and Andisheh Institute, [In Persian]
- Vakil, A and Pouria A, (2008). *Constitution in the current legal system*, Tehran, Majd publication, [In Persian]

- Yavari, A. and Maradi Berlian M and Mehraram, P. (2017). *principles and Criteria of judicial interpretation in Public Law*, first edition, published by the Judiciary Press and Publications Center, [In Persian]
- Yavari, A. (2012). the role and position of the president in the implementation of the constitution; An analysis of Article 113 of the Constitution, National Conference of the Executive Branch, [In Persian]
- Yavari, A. and Mehr Aram, P., (2017) Legal interpretation of public law, *Judicial Law Journal*, 82(102), 263 – 288. [In Persian]
- Yavari, A and Jalilvand, M, (2018), Reference Norms of the Guardian Council in Reviewing the legislations of the Islamic Consultative Assembly, *Majlis and Rahbord Quarterly*, 95, 125 - 153.

Websites

- Rezaei, Ruhollah, (1392), Principles of understanding the Qur'an, date of observation (15/11/1402)
<https://ahsanalhadis.com/%D9%85%D9%82%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D9%82%D8%B1%D8%A2%D9%86%DB%8C.html>
- Comprehensive system of Guardian Council Opinion, date of observation (15/12/1402) <http://www.shorarc.ir/Portal/Home/>
- Guardian Council, date of observation (13/12/1402), <http://www.shoragc.ir/Portal/Home/>